

URBANIZAM I DEMOKRATIJA

TOWN PLANNING AND DEMOCRACY

UDK: 711.321.7
Prethodno saopštenje

Branko BOJOVIĆ, dipl. inž. arh.

REZIME

Autor na početku izlaganja ističe da je urbanizam u suštini veliko pitanje demokratije, ali i da je uslovljen osnovnim društveno-ekonomskim odnosom. Radi se o veoma važnom pitanju na kome se kod nas radi nimalo ili malo i nesistematski. Posle kratkog prikaza ranijeg sistema koji je iscrpen, autor konstatuje da ostaci tog sistema i dalje deluju zbog čega je kompozicija interesa u našem društvu bitno drugačija nego u zemljama zapadnog kapitalizma – autor ne prihvata stav da i kod nas postoji samo javni i privatni interes, izlaže svoju sistematizaciju interesa i objašnjava ih dokazujući da kod nas i dalje postoji opšti interes koji treba da promeni karakter tako da ne bude suprotstavljen svim drugim interesima već da bude društveni okvir u kome se izražavaju svi ostali interesi. U svom izlaganju autor navodi i primere koji potvrđuju njegovu tezu. Autor smatra da je racionalna i celishodna urbanistička politika nosilac opšteg interesa.

Ključne reči: urbanizam, interesi, opšti interes, urbanistička politika.

SUMMARY

At the beginning of the text the author emphasizes, that town planning is, in its substance, a great question of democracy, but that it is conditioned as well by the main social-economic relation. The question is of great importance, but it is treated without or with very small systematism. After a short review of the earlier system, which is exhausted, the author concludes, that the rests of this system still further are acting and that is why the composition of interests in our society is quite different from that one in countries of the western capitalism. The author does not accept the assertion, that with us as well only the public and private interest exist. He exposes his systematization of interests, and explains them proving, that with us further as well the common interests exist, which has to modify its character, so not to be further opposed to all other interests, but to be the social frame, where all the other interests are presented. In the text, the author cites the examples proving his thesis.

Key words: town planning, interests, common interest, urban politics.

Urbanizam je, s obzirom na svoju suštinu, jedno veliko društveno pitanje, veliko demokratsko pitanje. Urbanizam je bitno uslovljen bazičnim društveno-ekonomskim odnosom i na njemu formiranom društvenom strukturom, tj. totalitetom te strukture, jer se sva društvena pitanja i svi problemi društvene strukture prelamaju preko prostora pa, dakle, i preko gradova, shvaćenih kao totalitet. Ova pitanja naročito su značajna danas kada se socijalistička demokratija, zasnovana skoro isključivo na društvenom vlasništvu sredstava za proizvodnju i opštem interesu delom menja. Fundamentalna društvena promena trebalo bi da podrazumeva redefinisavanje bazičnih vrednosti politike, teorije i prakse urbanizma. Na tim pitanjima kod nas se radi nedovoljno prema njihovom društvenom značaju. U sledećem izlaganju biće istaknuto nekoliko ideja u vezi sa temom urbanizam i demokratija.

1. DEMOKRATIJA I INTERESI

Demokratija je, po definiciji, vlast naroda, a svaki oblik vlasti pretpostavlja vrednosna opredeljenja koja se, u krajnjim konsekvencama, izražavaju kao sistem

interesa – pojedinca, socijalne grupe, klase, ukupnog društva – grada ili države.

Društveni model koji je iscrpen bio je zasnovan delom na diskriminaciji ličnog interesa, a u korist tzv. opšteg i društvenog interesa. Ta diskriminacija vršena je čak i onda kada su već bili započeti procesi privatizacije, a bila je zasnovana na tzv. klasnim zakonima – zakoni o konfiskaciji, nacionalizaciji i eksproprijaciji. Eksproprijacija je bila nepotrebno dugo nepravična, čak i onda kada je podrazumevala tzv. pravičnu nadoknadu za oduzeta dobra.

Urbanističko planiranje bilo je instrumentalizovano u izvršenju dva od tri klasna zakona, tj. instrumentalizovano u izvršenju nacionalizacije zemljišta i izvršenju eksproprijacije po osnovu izrađenih urbanističkih planova koji su celim sadržajem izražavali opšti interes, iako se matični urbanistički zakoni time uopšte nisu bavili osim jednog zakona¹⁾ u kome se govori o urbanističkim planovima kao osnovi za izvlašćenje.

Pitanje interesa u urbanizmu u vremenu koje nailazi je od bitnog značaja za dalji razvoj struke, ali i gradova i teritorija. Iako se problemima interesa u ur-

Adresa autora: IAUS, Institut za arhitekturu i urbanizam, 11000 Beograd, Bulevar revolucije 73

¹⁾Zakon o planiranju i uredenju prostora i prostornom planu Socijalističke Republike Srbije, član 18 (Službeni glasnik SRS, broj 44/89)

banizmu sistematski kod nas ne bavi skoro niko, iako nisam ni pravnik, ni sociolog, ni politikolog, pokušaću da, prema ličnom shvatanju, najkraće odredim grupe interesa koje će biti izražene u budućnosti.

Po mom mišljenju, interesi u budućem razvoju naših gradova grupisaće se shodno društvenoj strukturi koja se lagano uspostavlja. Ti interesi biće:

- pretežno lični interes
 - pojedinačni
 - grupni,
- pretežno društveni interes
 - javni
 - opšti²⁾.

Zbog ograničenog obima rada nisam u mogućnosti da svaki interes detaljnije obrazložim, ali sledi najkraći komentar.

2. LIČNI INTERES

Sadržaj pojma lični interes, pojedinačni ili grupni, u ovoj prilici ne zahteva ni definiciju ni posebno objašnjenje. Potrebno je, međutim, objasniti lični interes u kontekstu teme, tj. u kontekstu urbanizma kao demokratskog pitanja što ću pokušati da ukatko uradim.

Prema mom shvatanju, lični interesi kao demokratski problem u urbanizmu izražavaju se prevashodno u dve osnovne ravni.

Najpre, lični interes, pojedinačni ili grupni, izražava se u bezuslovnom poštovanju svojine i svojinskih prava, a to podrazumeva najmanje dve stvari – izvlašćenje (ekspropriaciju) samo u slučaju nastupanja javnog interesa i to isključivo pod pravičnim uslovima, tj. po tržišnoj ceni za ekspropisana dobra.

Druga ravan bitnog ispoljavanja ličnog interesa je u mogućnosti da se lični interesi u gradu zadovolje u mogućoj meri, a moguća mera zadovoljenja ličnog interesa je poštovanje istih prava drugih.

Obe grupe ličnih interesa su od velikog značaja za budući razvoj naših gradova. Prva grupa interesa, u najkraćem, podrazumeva da se grad gradi evolucijom a ne revolucijom, podrazumeva da nema više velike koncentracije para na malom broju lokacija uz totalnu rekonstrukciju ("buldožerski urbanizam") i masovnu društvenu izgradnju na slobodnom zeljištu gradskih periferija. Neće biti gigantizma u arhitekturi i urbanizmu, grad će se graditi i razvijati na celoj svojoj teritoriji, uz poštovanje potreba i investicionih interesa svih i na svakom mestu, itd.

Druga grupa interesa podrazumeva socijalno (da ne kažem klasno) strukturiran grad, grad u kome će svako moći da sagradi, kupi ili zakupi stan prema svojim mogućnostima koje, opet, neće biti podvrgnute nikakvom pritisku ideološkog egalitarizma. Licemerje ranije državne strukture koja je pod parolom jednakosti često proizvodila nejednakosti, zamenjuje se cinizmom novog socijalnog raslojavanja. Gradovi će se socijalno strukturirati, znaće se ko gde stanuje i može

da stanuje i pod kojim uslovima i moguće je da će se ponovo formirati susedstva od pripadnika istih socijalnih grupa kao homogene zajednice itd.

Izmenjeni odnos prema ličnim interesima izazvaće mnoge i veoma dugotrajne promene u našim gradovima i bitno će uticati kako na njihov fizički razvoj, tj. na njihovu izgradnju i rekonstrukciju, tako i na razvoj socijalne strukture gradskih društava, što je sve tema za jednu drugu i drugačiju raspravu.

3. DRUŠTVENI INTERES

U ponuđenoj klasifikaciji interesa koji će, po mom mišljenju, u budućnosti suštinski uticati na socijalni i fizički razvoj naših gradova, smatram da treba da se nađu još dve kategorije interesa – javni i opšti interes. Sadržaji oba ova pojma, međutim, danas nisu određeni u meri koja bi zadovoljila potrebe urbanističke politike, urbanističkog planiranja i prakse izgradnje gradova i teritorija – srpskom urbanizmu bila bi veoma potrebna ozbiljna studija o tome šta je danas, u sadašnjoj političkoj i društvenoj situaciji, javni i opšti interes. Čak bi bilo potrebno da se jednom takvom studijom izvrši uporedna analiza značenja termina u zemljama stare građanske demokratije i zemljama u tranziciji.

U teorijskoj ravni postoje veoma mnogo mišljenja i stavova o tome šta je javni interes, odnosno javno dobro. Ono se definiše kao niz elemenata prirodne ili stvorene sredine koji nemaju tržišni karakter, kao objekti kolektivne i komunalne potrošnje i na mnogo drugih načina što bi sve trebalo temeljno teorijski i praktično raspraviti.

U društvenim promenama koje su u toku, kroz praksu koja se vremenom uspostavlja, polako se kristališe shvatanje o tome šta je javni interes. On se vezuje, prakseološki rečeno, za interese i potrebe razvoja javnih službi i servisa, vezuje se prvenstveno za interese tih službi i servisa za funkcionisanjem i za novom izgradnjom objekata infrastrukture i suprastrukture. Radi se o saobraćajnicama, objektima za snabdevanje vodom i odvođenje upotrebljenih voda, objektima za snabdevanje energijom (struja, grejanje), objektima daljinskih komunikacija (pošta, telegraf, telefon) i objektima informacija (štampa, radio, televizija), sa jedne strane. Radi se o objektima školstva, zdravstva, socijalne zaštite, kulture i drugim sličnim objektima neophodnih za obavljanje bitnih društvenih funkcija, sa druge strane.

Ovaj i ovakav pristup problemu javnog interesa već je ugrađen u postojeće zakonodavstvo – Zakon o ekspropriaciji³⁾.

²⁾U teoriji (pravo, ekonomija, sociologija, političke nauke) interesi se dele na privatne i javne. Mislim da se tu radi o veoma velikom uproščavanju stvari.

³⁾Službeni glasnik Republike Srbije broj 53/95

Istina, i u nizu drugih zakona, kao što su npr. Zakon o kulturnim dobrima⁴⁾, Zakon o zaštiti životne sredine⁵⁾ i neki drugi, reguliše se materija koja se odnosi i na javna dobra i javni interes, pored ostalog, ali veoma često i veoma mnogo odnosi se i na način zaštite opšteg interesa iz ranijeg, već prevaziđenog zakonodavstva, tj. na način koji podrazumeva razne oblike javne ili prikrivene eksproprijacije vlasništva i vlasničkih prava.

Borba građana protiv dejstva ranijih zakona o eksproprijaciji po kojima je svaki interes ugrađen u urbanističke planove za realizaciju (DUP-ove) bio, činom sprovođenja javne rasprave, tretiran kao opšti, pa po tome i kao osnova za izvlačenje, suzio je tzv. opšti interes iz ranijih zakona i pravo na eksproprijaciju vezano samo na kategoriju javnog interesa. Tom promenom počelo je da stiče pravo građanstva shvatanje da kategorija opšteg interesa, kao nepotrebna, prestaje da postoji.

Ja, međutim, mislim da promenom zakona o eksproprijaciji i novonastalim društvenim promenama, kategorija opšteg interesa ne samo da ne prestaje da postoji već postaje još značajnija, ali pritom veoma menja karakter. Ne treba da postoji opšti interes kao osnova za eksproprijaciju, ali u promenama koje su u toku mora se konstituisati opšti interes na potrebi gradskog društva kao celine da sačuva svoje bitne interese kao osnovu budućeg razvoja. To je veoma važno iz nekoliko bitnih razloga.

Najpre, u promenama koje su u toku više se ruši stari sistem nego što se svesno i koordinirano stvara novi, a pukotine sistema omogućavaju da pojedinci i grupe nanesu gradovima objektivno velike štete.

Zatim, u promenama koje su u toku postoji objektivna opasnost da se neprincipijelno favorizovanje opšteg interesa na način prošlih vremena zameni objektivno neprincipijelnim favorizovanjem ličnog interesa danas. A gradovima je svejedno sa koje strane nepravda ide, ako je ima.

Zatim, sistem koji je postojao decenijama i koji nije u celosti prevaziđen, ni zakonski ni psihološki, već mu se tragovi nalaze u celokupnoj današnjoj društvenoj praksi, ne može biti ukinut dekretom a da to ne ostavi štetne posledice po naše gradove.

Ovakvih razloga ima još, ali smatram da su i navedeni dovoljni za ovo izlaganje.

4. OPŠTI INTERES

U prethodnom izlaganju već je, najkraće, objašnjen smisao upotrebe i značenje pojma opšti interes u ranijem zakonodavstvu i ranijoj urbanističkoj praksi. Sa promenom ranijeg društvenog modela pojam opšteg interesa treba da promeni ranije značenje i sadržaj. O tome nekoliko reči.

⁴⁾Službeni glasnik Republike Srbije broj 71/94

⁵⁾Službeni glasnik Republike Srbije broj 66/91 i 53/95

Prema mom shvatanju, pojam opšteg interesa treba da se odnosi na sve elemente interesa grada kao celine, interese koji imaju opštiji i širi značaj od onoga što spada u sadašnje shvatanje i definiciju javnog interesa. Novi sadržaj pojma opšti interes trebalo bi da je blizak onome što se u politici smatra opštim interesom, jer politika je, po definiciji, određena idejom opšteg dobra, tj. interesa na način vladajuće ideologije, odnosno date društvene strukture.

Takvo shvatanje opšteg interesa pretpostavlja uspostavljanje onoga što decenijama nismo imali – pretpostavlja uspostavljanje jednog sistema gradskih razvojnih politika, dugoročnih i kratkoročnih. Na ovom mestu trebalo bi ponuditi čitav jedan projekat organizacije gradskih službi za potrebe urbanizma a od toga, za ovu priliku, hoću da se namerno i svesno uzdržim. Umesto toga, ponudiću vašem duhovnom oku nekoliko primera koji ilustruju ono što ja smatram opštim interesom i to u veoma generalnom smislu, ali i u veoma konkretnom, pojedinačnom vidu, koristeći lična iskustva iz Beograda koga najbolje poznajem.

Primer prvi. Gradsko građevinsko zemljište bilo je privatno, pa je nacionalizovano bez dinara nadoknade (tzv. nepotpuna nacionalizacija), tj. postalo je društveno, a danas je državna svojina. Gazdovanje gradskim građevinskim zemljištem kao ograničenim resursom bitnim za razvoj grada, gazdovanje kratkoročno i dugoročno, opšti je interes grada, tj. gradskog društva. To je interes koji je znatno širi od današnjeg shvatanja javnog interesa. Gradsko građevinsko zemljište je resurs koji se mora kapitalizovati, jer to je najveće bogatstvo gradova, najveća gradska privreda i fabrika. Mi danas u praksi gradskog razvoja poznajemo samo neke oblike kratkoročne zemljišne politike, a dugoročni aspekti politike gradskog građevinskog zemljišta su nam praktično potpuno nepoznati.

Primer drugi. Između Beograda i Zemuna već decenijama raste Novi Beograd, a njegovih devet centralnih blokova trebalo je da bude centar svih centara Beograda. U te blokove je znatno predinvestirano, oni su objektivno bili važan potencijal za razvoj centralnih gradskih zona i funkcija. Ali, sa razvojem svekolike društvene krize Beograd polagano diže ruke od tog dela centralne zone Beograda. Nedavno završeni konkurs za blok 26 u Novom Beogradu prepušta i taj blok stanogradnji, jer se stanovi kako-tako prodaju. Od izgradnje tih stanova ubraće se, jednokratno, neka para po osnovu uređenja zemljišta, a dugoročno neka relativno mala naknada za korišćenje građevinskog zemljišta. O ozbiljnoj kapitalizaciji tog zemljišta na dugoročnoj osnovi nema od sada pa za mnogo godina, ni govora a upravo je to opšti dugoročni interes Beograda. Samo taj interes niko ne brani, jer oni koji bi to trebalo da rade okupirani su rešavanjem (samo) kratkoročnih razvojnih interesa.

Primer treći. Javna komunalna preduzeća u gradovima raspolazu ogromnim vrednim fondovima. Ra-

di se o koncentraciji minulog rada niza generacija. U proteklih oko pedeset godina fondovi JKP povećavani su na teret izgradnje stambenog i poslovnog prostora, obaveznim opterećenjem novogradnje troškovima komunalnog uređenja zemljišta, a JKP su samo preuzimala izgrađene fondove kao osnovna sredstva. U toku tog perioda, pa i duže – od 1941. godine, JKP imaju neekonomске cene i po tome ona nisu obična privredna preduzeća, možda čak uopšte i nisu preduzeća nego neka vrsta javnih službi. Danas kada se inostrana sredstva za dokapitalizaciju i druge potrebe mogu dobiti (skoro) samo kroz privatizaciju, država Srbija izdvaja 75 preduzeća od državnog interesa za privatizaciju po posebnom programu, a sva JKP tretira kao svu ostalu običnu privredu, iako ta preduzeća nisu i nikada neće biti obična privreda. Održavanje funkcije JKP bitno je za funkcionisanje naših gradova i danas, i sutra, i u daljoj budućnosti. Da li je privatizacija JKP moguća i pod kojim uslovima pitanje je od velikog praktičnog značaja. U ovom trenutku evidentno je da država Srbija ne shvata da proizvodnja vode za piće za gradsko stanovništvo nije isto što i konfekcioniranje čarapa npr. Održavanje funkcije i osnovnih sredstava JKP je opšti interes i ona zbog toga moraju biti predmet posebne pažnje gradskih društava ali i države.

Primer četvrti. Kada je Dorćol bio daleka periferija tamo su izgrađeni tramvajski depoi (kao npr. "tramvajске štale", kasnije "tramvajске šupe" na Bulevaru revolucije nekad, danas na Bulevaru kralja Aleksandra). Grad se razvijao i rastao i danas su ti depoi u centru varoši, na potencijalno veoma vrednom zemljištu. Dok je Beograd funkcionisao kao jedinstven grad, objekti depoa tretirani su kao privremeni objekti koji će se, vremenom, preseliti na nove lokacije na beogradskim periferijama. A kada je Beograd postao federacija opština, opština Stari grad je te objekte proglasila za stalne, trajne, da bi tako došla do doprinosa na lične dohotke zaposlenih. U dijalektici današnje situacije moguće je da neki pojedinac ili grupa, otkupe kroz proces privatizacije, ove pogone ne radi održavanja funkcije saobraćaja u Beogradu nego zbog vrednosti zemljišta koja je višestruko veća od vrednosti objekata. Tako bi privatizacijom bila ostvarena velika zemljišna renta, a šteta zbog ukidanja ovih i izgradnje novih depoa neizbežno bi se socijalizovala – nju bi srazmerno platili svi korisnici usluga GSB-a. Opšti je interes Beograda da GSB ne bude pokraden, a u borbi za taj interes najbolje je da sam Beograd kapitalizuje to zemljište i iz njegove povećane vrednosti (rente) izgradi nove depoe na svojim periferijama.

Primer peti. Beograd je jedan od retkih velikih gradova Evrope koji već decenijama poznaje samo investitorsku rekonstrukciju. Shvatanje da je interes jedinog investitora jednak ili blizak opštem interesu, spada u velike i opasne zablude što se u gradu nedvosmisleno vidi – investitori grade zadovoljavajući svoje interese, a stanje funkcionisanja centralne gradske zone se decenijama ne poboljšava već se, naprotiv, po-

goršava. Po mom mišljenju, gradska rekonstrukcija, odnosno urbana obnova je proces od opšteg interesa za grad. U tom procesu treba naći mesta za zadovoljenje svakog pojedinačnog investicionog interesa, ali nikako ne treba grad decenijama da bude u zavisnosti od velikih investitora i njihovih neizbežno partikularnih interesa.

Primer šesti. Građanin ima stan od 100 m² u najužem centru grada i hoće da ga proda. Najbolju ponudu dobije od kupca koji taj stan pretvara u poslovni prostor – tako se najjeftinije dolazi do poslovnog prostora u centru. Prodavac i kupac u sudu overe ugovor o kupoprodaji, plate porez na promet, i gotovo. Gotovo za kupca i prodavca, ali problem za grad nastaje tek tada. Jednom stanu pripada jedno parking mesto, a 100 m² bivšeg stana, tj. poslovnog prostora je bar pet radnih mesta, tj. najmanje 2,5 parking mesta za zaposlene i bar toliko isto za klijentelu. Razliku od 4 parking mesta povećane potrebe za parkiranjem treba da pokrije grad, jer porez na promet tog istog stana je anonimni prihod opštinskog budžeta – on ne mora biti uloženi u investicije za parkiranje. Iz kojih će sredstava grad to da plati? Svako ko gradi nov poslovni prostor u centru mora da sagradi ili plati parking mesta po normativu. Onaj ko stan pretvori u poslovni prostor to ne mora. Zašto?

Ovakvih primera ima bezbroj samo u Beogradu. Po mom shvatanju ti primeri pokazuju, s jedne strane, postojanje opšteg interesa, a sa druge strane potrebu njegove zaštite u ime gradskog društva kao celine. Time se dolazi do ključnog pitanja ovog rada koje bi se moglo definisati kao

5. URBANISTIČKA POLITIKA KAO NOSILAC OPŠTEG INTERESA

Nema mogućnosti da se u radu ovog obima izloži projekat za promenu politike urbanog razvoja naših gradova. Umesto toga, ograničiću se samo na nekoliko bitnih činjenica.

U postojećem ustrojstvu gradskih vlasti, u postojećoj strukturi te vlasti (npr. u Beogradu) niko ne vodi sveobuhvatnu i koherentnu urbanističku politiku. Dovolite da ukratko objasnim ovo tvrđenje.

Skupština grada kao vrhovni organ vlasti nema ni znanja, ni kapaciteta za takav posao – ona se sastaje povremeno i donese poneku odluku od urbanističkog značaja i to je, uglavnom, sve.

Izvršni odbor Skupštine grada, baveći se dnevnim političkom operativom, takođe nema mogućnosti da vodi celovitu politiku urbanog razvoja, pritisnut ogromnim brojem tekućih problema iz svih oblasti gradskog života.

Sekretarijat za urbanizam je organ uprave koji je pritisnut dnevnim urbanističkom operativom i nema kapaciteta da se bavi sveobuhvatnom gradskom urbanističkom politikom, jer za to nije ni nadležan – to je

upravni organ koji se prvenstveno bavi primenom zakona.

Urbanistički zavod je planerska operativa koja izvršava naloge gradske uprave i koja se uglavnom bavi planovima za realizaciju. Dugoročni i strateški planovi, čak i kada se urade, ostaju bez stalne stručne podrške za realizaciju, jer se timovi koji su ih radili odmah po završetku tih planova rasturaju a saradnici prebacuju na druge poslove. O definisanju i redefinisavanju urbanih politika ne može biti ni govora – Urbanistički zavod nema ni kapaciteta ni nadležnosti za takve poslove.

Svi ostali učesnici u procesu izgradnje grada bave se samo delovima celine gradske problematike – i JKP, i Direkcija za zemljište, i svi ostali.

Prema mom iskustvu i shvatanju stvari, urbana politika bi morala da obuhvati sve elemente opšteg interesa u dugoročnoj i kratkoročnoj ravni, morala bi da se bavi jednom vrstom kreativne sinteze gradskog razvoja, koordinirajući u vremenu i prostoru sve parcijalne interese i politike od državnog do lokalnog nivoa.

Opšti interes koji treba da bude predmet urbane politike, kako je ja shvatam, samo je terminološki jednak sa pojmom koji je u ranijoj političkoj praksi iscrpen i prokazan. Sadržaj toga pojma mora sada biti bitno drugačiji nego ranije. To je opšti interes koji obuhvata sve gradske interese i koji ih koordinirano vodi realizaciji. Zvuči na prvi pogled paradoksalno, ali nije – ovako shvaćen opšti interes podrazumeva zadovoljavanje svih oblika javnog interesa, podrazumeva da je i zadovoljavanje ličnih interesa, pojedinačnih i grupnih, takođe oblik opšteg interesa. Dakle, ne opšti

interes protiv svih ostalih interesa nego opšti interes koji sadrži sve ostale interese, kao ravnopravne. Razume se, trebalo bi ozbiljno raditi na jednom projektu koji bi drugačije nego do sada postavio problem interesa u našim gradovima. To bi u suštini bio doprinos daljem razvoju demokratske prakse u izgradnji i razvoju naših gradova.

6. UMEMSTO ZAKLJUČKA

Pod operacionalizacijom izloženih ideja podrazumeva se jedan ozbiljan projekat. Umesto njega ističem samo dve konstatacije.

U uslovima stvarnog političkog pluralizma urbanistička politika mora se zasnivati na programima partija i koalicija koje vrše legitimnu i legalnu vlast – to je takođe demokratsko pitanje.

Institucionalni okvir koji postoji u današnjem sistemu organizacije gradskih uprava nepodesan je za vođenje koherentne i dugoročne urbanističke politike. Potrebno je naći novi institucionalni okvir za ove potrebe. Tu ne treba ništa izmišljati, jer sve je već izmišljeno – ozbiljni gradovi Evrope tradicionalno imaju institucije, tj. biroje glavnih gradskih urbanista koji su opremljeni dovoljnim brojem kvalitetnih kadrova odgovarajuće strukture, organizovanih na način koji omogućava da se u gradu kao celini vodi politika opšteg interesa onako kako je ja vidim i zamišljam i kako sam pokušao da to ovim izlaganjem ukratko objasnim.

Ideje iznete u ovom izlaganju mogle bi se razraditi na veoma mnogo načina, ali to je daleko iznad svrhe ovog i ovakvog rada.